

УДК 338.242

ЗАГАРІЙ В.К., к.е.н,
МУСІЄНКО В.М.
м. Умань

ІНВЕСТИВАННЯ В ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Анотація: В статті проведено аналіз тенденцій інвестиційної діяльності та інвестування в основний капітал в Україні та в Черкаському регіоні і запропоновані ефективні заходи щодо активізації інвестиційної діяльності підприємств.

Ключові слова: інвестиції, інвестування, основний капітал, іноземні інвестиції, інвестиційні програми.

Аннотация: В статье проведен анализ тенденций инвестиционной деятельности и инвестирования в основной капитал в Украине и в Черкасском регионе, а также предложены эффективные меры по активизации инвестиционной деятельности предприятий.

Ключевые слова: инвестиции, инвестирование, основной капитал, иностранные инвестиции, инвестиционные программы.

Abstract. The article analyzes trends in investment activity, particularly investment in fixed assets in Ukraine and Cherkassy region. The effective measures to intensify investment activity of enterprises are proposed.

Keywords: investment, investment activity, fixed assets, foreign investment, investment programs.

Постановка проблеми. В умовах розвитку економіки інвестиційна політика держави проводиться гнучким поєднанням адміністративних та економічних методів її регулювання. Тому, враховуючи стан економічного потенціалу й обмежені внутрішні інвестиційні можливості впродовж всього періоду трансформації економіки, українська держава намагається створити сприятливі ринкові умови для розвитку інвестиційної сфери. У макроекономічній політиці наголос робиться на створення передумов зростання інвестицій – послаблення інфляції, забезпечення оптимальних процентів за депозитами і вкладеннями, зниження відсоткових ставок за кредитами, скорочення заборгованості та зростання споживчого попиту населення. Вирішується низка завдань, що зумовлюють прискорення впровадження інвестиційних програм та проєктів в реальний сектор економіки. Проте обсяг інвестицій в основний капітал недостатній, щоб значно поліпшити економічний стан держави. Тому це питання потребує подальшого дослідження та розв'язання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інвестування завжди знаходилася у центрі уваги українських та іноземних учених-економістів. Фундаментальний економіко-теоретичний аналіз інвестиційного процесу в умовах ринку проводиться у працях Р. Дорнбуша, С. Фішера, Р.Шмалензі, І.Форестера та інших. Питання вирішення проблеми ефективності інвестицій привертає увагу багатьох вітчизняних науковців: О. Бондаренко, Т. Воронкової, М.Герасимчук, Г. Климка, В. Ковалова, П. Ковалишина, І. Лукінова, А. Матвієнко, А. Музиченка, М. Недашківського, О. Солодової, В. Федоренко, М. Чумаченка та інших.

Аналіз наукових праць показав, що в основному дослідники торкаються питань фінансових інвестицій, хоча необхідність теоретико-методологічного осмислення проблем інвестування в реальний сектор економіки, без якого неможливо досягти стабілізації й подальшого стійкого розвитку економіки в цілому, має стати на першому місці. У наш час потребують уточнення та доповнення науково-методичні підходи щодо розробки стратегії і тактики інвестиційної діяльності підприємства, орієнтованої на залучення й ефективне використання реальних інвестицій. Причому цю проблему неможливо розглядати ізольовано від окремо взятого підприємства, а лише в контексті інвестиційної привабливості країни в цілому, конкретного сектору певного регіону тощо.

Метою статті є аналіз тенденцій інвестування в основний капітал в Україні та в Черкаському регіоні та вироблення ефективних заходів щодо активізації інвестиційної діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу. Аналіз інвестиційного процесу в Україні показав, що перехід до ринкових принципів господарювання зумовлює необхідність структурних перетворень в економіці на сучасній технологічній основі. Рішення цієї задачі багато в чому залежить від створення такого інвестиційного клімату, який сприяє притоку як внутрішніх, так і зовнішніх інвестицій.

Забезпечення високих темпів розвитку підприємства може бути досягнуте за рахунок добору високоприбуткових інвестиційних проєктів та прискорення реалізації інвестиційних програм, передбачених на тому чи іншому етапі її розвитку. Мінімізація інвестиційних

ризиків є одночасно найважливішою умовою забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності компанії у процесі здійснення інвестиційної діяльності. Виходячи з цього, серед розглянутих завдань інвестування в основний капітал пріоритетною є не максимізація доходу (прибутку) від інвестиційної діяльності, а забезпечення високих темпів економічного розвитку компаній, підприємств та економіки країни в цілому. До чинників, що забезпечують подолання або зниження ризиків для інвесторів в Україні, належать: рівень розвитку продуктивних сил та стан ринку інвестицій; правове поле держави (законодавча база); політична воля усіх гілок влади; стан фінансово-кредитної системи; статус іноземного інвестора; інвестиційна активність населення. За умов економічної кризи важливе значення має державна підтримка реалізації інвестиційних проєктів розвитку пріоритетних виробництв, а також впровадження економічних регуляторів активізації внутрішньої інвестиційної активності.[2]

Інвестиції відіграють центральну роль в економічному процесі, вони визначають загальний ріст економіки. В результаті інвестування засобів в економіку збільшуються обсяги виробництва, росте національний дохід, розвиваються та достойно конкурують в ринковому середовищі сектори та окремі підприємства, що в найбільшій мірі задовольняють попит на ті чи інші товари та послуги. Отриманий приріст національного доходу частково знову накопичується, проходить подальше збільшення виробництва, процес повторюється безперервно. Таким чином, інвестиції, що утворюються за рахунок національного доходу в результаті його розподілу, самі обумовлюють його ріст та розширене відтворення. Причому, чим ефективніші інвестиції, тим більший ріст національного доходу, тим значніші абсолютні розміри накопичення, які можуть бути знову вкладеними в реальний сектор економіки. При достатньо високій ефективності інвестицій приріст національного доходу може забезпечити підвищення частки накопичення при абсолютному рості споживання.

Аналіз розвитку інвестиційної діяльності за останні роки показує її певну позитивну динаміку, розширення масштабів, видів і сфер. За даними Держкомстату в 2011 р. в Україну з усіх інвестицій найбільше було вкладено в грошові внески в основний капітал – 44,3 %. Фінансові інвестиції склали 33,4 %. Внески

в оборотні та необоротні матеріальні та нематеріальні активи та інші внески займають 10, 1% і 12, 2% відповідно [3].

В цілому за підсумком 2011 р. в усіх видах економічної діяльності спостерігалось зростання інвестицій в основний капітал за винятком виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, що є негативним фактором в розвитку підприємств та секторів економіки України (зменшення на 15, 1%).

Сьогодні в економіку України вкладено понад 48 млрд.\$ прямих іноземних інвестицій, що майже на 5 млрд.\$ більше порівняно з 2010 р. Водночас є зовсім мізерним обсяг іноземних капітальних вкладень – 6,8 млрд. грн. за рік. За даними НБУ, у минулих роках найбільш вагомими були капіталовкладення в українську економіку із Кіпру – 22,2% від загального обсягу інвестицій, Німеччини – 15,8%, Нідерландів – 10,5%, Росії – 7,6%. На частку Кіпру і Німеччини припадає більше третини прямих інвестицій в Україну, приблизно 10 % сукупного товарообігу України припадає на ці держави. Іноземні інвестиції вкладені в 5348 підприємств України, 4312 з яких – спільні. Спільні підприємства володіють двома третинами загальної суми інвестицій. Основна форма інвестицій це – рухоме і нерухоме майно (65 %), лише близько 20 % – грошові внески в основний капітал.

Проте, основним джерелом фінансування залишаються власні кошти підприємств і організацій, питома вага яких складає 71,4 відсотка загального обсягу капітальних вкладень. Зменшення інвестиційних можливостей бюджетів усіх рівнів, які становлять лише 12,7 відсотків загальних обсягів капіталовкладень, не забезпечили належну державну підтримку структурним зрушенням в економіці. Рівень введення в дію найважливіших виробничих потужностей, будівництво яких здійснювалось із залученням державних капітальних вкладень, складав понад 40 відсотків, а на сьогодні введені в дію лише окремі об’єкти. [4].

Як ми бачимо, на даний момент в Україні складна економічна ситуація щодо інвестицій в основний капітал. Щоб глибше ознайомитися з даною ситуацією, пропонуємо розглянути одну з областей нашої держави, а саме рух інвестицій в основний капітал Черкащини (табл.1).

Із таблиці видно, що найбільше виробничих інвестицій в підприємства Черкаського регіону було вкла-

Таблиця 1.

Інвестиції в основний капітал по містах Черкащини (тис.грн) [6]

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
м.Черкаси	151510	932346	1265552	1820763	2359808	788690	642855
м.Ватутіне	5447	16971	8004	24071	20492	9587	28779
м.Золотоноша	4259	38126	40406	101694	357060	67550	283421
м.Канів	2712	64148	125335	105439	204469	133872	128485
м.Сміла	10629	48816	94495	174761	141769	140768	194647
м.Умань	14015	100881	97065	116107	131721	65610	101076

дено в 2008 році. Проте із настанням економічної кризи інвестиції в основний капітал значно зменшились.

Загалом, в економіці України склалася непроста ситуація. Держава, що збідніла внаслідок гострої економічної кризи, втрачає надійні джерела необхідного інвестування. І тепер, прагнучи, хоча б з чималим запізненням, відродити й активізувати політику відтворення як основу стабілізації та оновлення національного товаровиробництва, наразилася на протидію певних політичних і економічних сил. Концентрація фінансового капіталу у сферах нових структур, тіньового обігу та банківської системи, які не прагнуть до виробничого інвестування, по суті, гальмує відтворювальні процеси, економічну стабілізацію і зростання.

У стратегії інвестиційної діяльності важливу роль відіграють науково-обґрунтоване визначення пріоритетних напрямів інвестування, їх відповідність державним інтересам, програмним цілям національного відродження України, швидкого подолання економічної кризи і досягнення стабілізації та зростання національної економіки. Саме на пріоритетні напрями науково-технічного прогресу слід максимально націлювати інвестиційну й інноваційну діяльність та ресурси. На розвиток сучасних і майбутніх високотехнологічних виробництв можуть претендувати тільки ті країни, які здатні забезпечувати високий рівень науки, техніки, освіти, культури, організації управління та трудової дисципліни.

Зміна філософії підприємництва, природно, змінила і вимоги до діяльності, що обумовлює розвиток підприємства – його інвестиційної діяльності. Виникла необхідність у виробленні системи правил і критеріїв прийняття рішень при оцінці проектів, що відбивала б нову концепцію поведінки підприємства, враховувала б також і соціально-етичну її сторону. На рішення саме цієї задачі спрямована розробка аналітичних інструментів оцінки привабливості інвестиційних проектів. На нашу думку, питання про оцінку саме привабливості інвестування для України є актуальним. Не врахування інтересів суспільства, ігнорування соціально-етичних принципів при рішенні питання щодо інвестування можуть призвести до ще більшого розриву між верствами населення і викликати іще більшу соціальну напругу, що навряд чи можна віднести до факторів поліпшення підприємницького й інвестиційного клімату.

Поняття привабливості інвестування найчастіше пов'язують з його доцільністю, тобто враховують відповідність інвестиційної діяльності конкретним цілям і інтересам. У плановій економіці критерій ефективності капітальних вкладень був достатній для ухвалення рішення про інвестування. Причому традиційно використовувалися два методи оцінки економічної ефективності капітальних інвестицій – загальної, чи абсолютної, і порівняльної ефективності.

Загальна ефективність визначалася як відношення ефекту (у залежності від рівня його реалізації): по

народному господарству в цілому – як приріст національного доходу, по галузі – як приріст чистої продукції, по об'єднаннях і підприємствах – як приріст чистого прибутку, а для окремих видів техніки – як абсолютна величина прибутку) і необхідних для цього капітальних інвестицій. Розрахований за окремими заходами показник загальної ефективності порівнювався з нормативом, диференційованим за галузями (підгалузями), а також за напрямками капітальних інвестицій (нова техніка, охорона природи тощо), і зі звітними показниками попереднього періоду. Цей захід вважався ефективним, якщо розрахунковий показник виявлявся вище цих обмежень.

Порівняльна ефективність визначалася як відношення економії на зниженні поточних витрат (собівартості) при заміні базового заходу новим до додаткових капітальних інвестицій на заданий обсяг випуску продукції. Отриманий на основі такого співвідношення показник порівняльної ефективності порівнювався з нормативом ефективності додаткових капітальних інвестицій. Величина, зворотна розрахованому таким чином показнику порівняльної ефективності, одержала назву розрахункового "строку окупності" додаткових інвестицій. Тут уже було потрібно, щоб розрахунковий "строк окупності" не перевищував нормативного.

Сучасні світові економічні принципи і пануючий економічний устрій в Україні поставили перед господарюючими суб'єктами задачу оцінки привабливості інвестиційної діяльності, а не тільки її ефективності. Необхідність оцінки привабливості інвестиційних проектів проявляється у особливостях виявлення інтересів у процесі інвестиційної діяльності українським суспільством.

До специфічного протиріччя між інтересами, саме для України, варто віднести можливість відсторонення прямого інвестора від управління підприємством. На багатьох, у тому числі найбільших, підприємствах України існує так назване "тіньове" правління, а також досить розвинута боротьба за владу між різними угруповуваннями в керівництві підприємства. Найчастіше "не таланить" інвесторам, чий вкладення виявилися дійсно ефективними і прибутковими. Причому, в сучасних умовах навіть володіння контрольним пакетом акцій підприємства не гарантує інвестору право участі в управлінні підприємством. Багато в чому це пов'язано з тим, що поняття акції підприємства як сукупності прав, що включає в себе право на участь в управлінні підприємством, закріплене тільки в заново створеному законодавстві країни. Також це пов'язано і з тим, що на початковому етапі приватизації керівництво підприємств у масовому порядку скуповувало дуже недооцінені акції, не маючи ресурсів для інвестицій не тільки в розвиток підприємства, але і для підтримки активів у працездатному стані.

Потреба в ресурсах змусила керівництво підприємств до залучення інвестицій і, відповідно, зов-

нішнього інвестора. Після чого основною задачею керівництва залишається відсторонення інвестора від керування підприємством для можливості одноосібного розподілу прибутку від вкладеного інвестором капіталу. Ситуація ускладнюється ще і низькою кваліфікацією українського менеджменту, що спричиняє в багатьох випадках різке зниження ефективності інвестиційного проекту. У результаті можна говорити лише про тимчасову ефективність інвестиційного проекту.

Катастрофічно знижується ефективність у випадку відсторонення корпоративного інвестора. Найчастіше це буває пов'язано з перекриттям доступу підприємства до раніше освоєних ринків збуту, не говорячи вже про припинення поставок якісних комплектуючих для виробництва продукції. Наслідки відсторонення інвестора від управління підприємством збільшуються також і тим, що популярність подібного факту в середовищі прямих інвесторів робить неможливим протягом тривалого періоду часу в майбутньому залучити прямі інвестиції на дане підприємство, які б воно ефективні проекти не розробляло.

Найчастіше після відсторонення інвестора від управління на самому підприємстві починається боротьба за владу між різними угруповуваннями в керівництві підприємства, що не сприяє створенню іміджу підприємства як надійного позичальника кредитних ресурсів. Слід також особливо виокремити протиріччя, що виникає між інтересами бюджету і підприємством, яке виражається через приховування прибутку, що підлягає оподаткуванню. Даний конфлікт інтересів призводить до виникнення ризику "непрозорості" фінансових потоків підприємства. Серйозні наслідки при визначенні віддачі інвестицій містяться у недоврахуванні цілей і типів інвесторів, що може відбитися не тільки на привабливості інвестиційного проекту, але і взагалі на умовах діяльності підприємства.

Україна створила нову економічну систему, що формує досить структуровані умови і ризики у здійсненні інвестиційної діяльності, основними з яких є слабкість законодавства, що захищає права інвестора, зокрема права власника акцій на участь в управлінні підприємством, великий податковий тиск, що, звичайно, не може не позначитися на привабливості проекту для інвестора. Фактично права акціонера, відображені в статуті акціонерного товариства, не підкріплені відповідальністю за їхнє порушення в адміністративному, карному і цивільному законодавстві країни, не говорячи вже про загальну невідповідність цього законодавства вимогам правового регулювання ринкової економіки.

Тому зниження податкового тиску на підприємства може створити умови для формування у них власних фінансових джерел інвестицій – амортизаційних фондів і реінвестованої частини прибутку. Крім того, використання доходів від продажу акцій підприємств

дасть змогу припинити спад виробництва і перейти від стагнації до економічного зростання. Однак таких ресурсів недостатньо для того, щоб зробити глибоку структурну перебудову економіки і забезпечити стабільне економічне зростання. Тому Україні потрібно залучати іноземні інвестиції, зокрема міжнародних інституційних інвесторів, таких як група Світового Банку (МБРР, СБРР, МФК). Кожна з цих організацій ставить перед потенційними інвесторами певні вимоги до оформлення передінвестиційної документації з зазначенням пріоритетних напрямів. Пріоритетними напрямками інвестиційної активності Світового банку є проекти в галузі сільського господарства, енергетики, промисловості, охорони здоров'я, розвитку міського господарства, водопостачання, зв'язку. Міжнародний банк реконструкції та розвитку надає позики тільки на виробничі цілі після ретельного аналізу можливостей їх погашення боржником та, як звичайно, під державні гарантії.[1]

Найістотношою перешкодою для діяльності іноземних інвесторів в Україні є недосконалість відповідного законодавства. Спроби вдосконалення нормативних актів згідно з цілями України, а також мотивації іноземних партнерів зумовили часті зміни в українському законодавстві. До останнього часу не запропоновано жодного законодавчого акта, який би був достатньо відпрацьованим, універсальним. Ускладнює ситуацію і практика коригування нормативних актів під час їх руху від верхніх рівнів управління до нижніх. Це пов'язано з тим, що закони і постанови мають нерідко декларативний характер. Тому органи управління нижчих рівнів трактують їх на свій розсуд.

Залученню іноземних інвестицій перешкоджають нерозвинутість комунікаційних засобів, незабезпеченість повною, надійною нормативно-правовою та комерційною інформацією. Тому для стимулювання залучення інвестицій та усунення негативних тенденцій в економіці України доцільно здійснити низку заходів, спираючись на принципи: стабільності основних законодавчих актів щодо умов іноземного інвестування; диференційованого підходу до податкових та інших пільг для іноземних інвесторів – з урахуванням обсягів і форм інвестування, а також пріоритетів у розвитку економіки України; надійності, доступності та оперативності організаційного та інформаційного забезпечення залучення іноземних інвестицій [2].

Україні також потрібно визначитися з вибором моделі розвитку своєї фінансової системи. З двох відомих у світі моделей – американської, яка передбачає переважання в структурі джерел фінансування коштів приватних інвесторів, і німецької, яка передбачає використання коштів власних фінансових груп, – перша, більшою мірою орієнтована на залучення іноземних інвестицій, припускає лібералізацію фінансового ринку і диверсифікацію власності, а друга орієнтована на накопичення банківського капіталу і встановлення

банківського контролю за виробництвом [5, с. 73]. В Україні світова фінансова криза 2008 року створює можливості для використання першої моделі, бо внутрішніх фінансових ресурсів недостатньо, а банківська система не може упоратися з обов'язками трансформування заощаджень населення в інвестиції.

Говорячи про іноземні інвестиції, треба враховувати світовий досвід, який показує, що найбільших успіхів у залученні іноземних інвестицій досягають ті країни, які, по-перше, ставлять таку мету, як пріоритетну в своїй економіці, по-друге, використовують при цьому можливо більший набір заходів, а саме: створення привабливого інвестиційного клімату; створення міжнародного образу країни як такої, що надає інвестору кращі, ніж інші країни, можливості. Залучаючи до країни іноземний капітал, не слід забувати, що з нинішньої кризи Україну виведуть лише власні зусилля. Не варто надавати підприємствам з іноземними інвестиціями податкові пільги, яких не мають українські, зайняті у тій же сфері діяльності. Як показав досвід, такий захід майже не впливає на інвестиційну активність іноземного капіталу, але призводить до виникнення на місці колишніх вітчизняних виробництв підприємств з формальною іноземною участю, які претендують на пільгове оподаткування.

Висновки. Підводячи підсумок, необхідно сказати, що загалом інвестиційно-підприємницький клімат України, хоча і покращився в 2011 році, все ж залишається складним. Аналіз інвестиційного потенціалу в Україні свідчить, що для активізації інвестиційної діяльності необхідно: удосконалити законодавство, визначитися з вибором моделі розвитку своєї фінансової системи, створити умови для залучення як внутрішніх, так і іноземних інвестицій, знизити податковий тиск на підприємства. Це обумовлює необхідність розробки стійкої інвестиційної політики, спрямованої на формування ефективного механізму, який забезпечував би інвестиційну привабливість в економіці України.

ЛІТЕРАТУРА

1. О.Бондаренко. Оптимізація інвестиційного забезпечення інновацій. // Банківська справа.- 2003.- №4.- С.13-17.
2. М.Герасимчук. Джерела і структура капітальних вкладень. //Економіка України.- 2004.- №12.- С.23-24.
3. Державний комітет статистики <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Державне агентство України з інвестицій та розвитку <http://in.ukrproject.gov.ua>
5. Малютін О. К. Концепція поліпшення інвестиційного клімату в Україні / О. К. Малютін //Фінанси України. – 2008. – № 11. – С. 64–74.
6. Регіональний розвиток Черкаської області. Статистичний збірник.// Головне управління статистики у Черкаській області – 2011. – С.173-177.